

94(477)
131

Володимир Маслійчук

Провінція

на перехресті культур

Дослідження з історії Слобідської України XVII-XIX ст.

94(477)
Л 31

Володимир Маслійчук

Р О В І Н Ц І Я

на перехресті культур

Дослідження з історії Слобідської України XVII-XIX ст.

ХАРЬКОВСКИЙ
ЧАСТНЫЙ
ГОРОДСКОЙ
УСАДЬБЫ

Х А Р К І В
2 0 0 8

A 1 2 9 2 6 4

БІБЛІОТЕКА ХУПС

№ 131151

НАВЧАЛЬНИЙ ФОНД

УДК 93 (09)
ББК 63.3 (4 укр)
М31

Рецензенти:

Юрій Мицик — доктор історичних наук, професор Національного університету «Киево-Могилянська Академія», провідний науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.

Віктор Горобець — доктор історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії НАН України.

Рекомендовано до друку ухвалою Вченої ради
Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
від 13 лютого 2007 року
Протокол № 2

Маслійчук В. Л.

М31 Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України XVII—XIX ст. — Харків: Харківський приватний музей міської садиби, 2007. — 400 с.
ISBN 978-966-8246-70-8.

У книзі Володимира Маслійчука зібрані його дослідження з історії Слобідської України XVII—XIX ст., здійснені протягом 1999–2005 рр. Автор досліджує міжетнічні взаємини на Слобожанщині: контакти між українським та російським населенням, увагу слобідсько-українських старшин до свого походження з Речі Посполитої, побутування грецьких купців у Харкові 60-х рр. XVIII ст., етнічні взаємовпливи в Острогозькій провінції 1765–1780 рр., винищення українським населенням турецьких військовополонених у містечку Валках 1812 р. Висвітлюються соціальні проблеми та модернізаційні реформи російського уряду в слобідських полках XVIII ст. Систематизуються дані біографій чільних діячів Слобідської України (слобідських полковників Івана Сірка, Герасима Кондратьєва, Федора Краснокутського, одного з перших істориків Слобожанщини Іллі Квітки). Крім того, автор роздумує про образи Харкова XVII—XIX ст.

На першій сторінці обкладинки:

Дрібнопомісний дворянин з родиною на хуторі
(Харківська губернія, любительська світлина початку XX століття).

ISBN 978-966-8246-70-8

© Маслійчук В. Л., 2007
© Харківський приватний музей міської садиби, 2007

З М І С Т

Передмова	7
-----------------	---

МІЖЕТНІЧНІ ТА МІЖКУЛЬТУРНІ ВЗАЄМИНИ

Російсько-українські відносини на Слобідській Україні другої половини XVII ст.	12
1. Соціально-політична конфліктність і «братство неразорванное»	14
2. Питання культурної взаємодії	21
3. Від «фактів» до «теорій»	24
«Шляхетськість» слобідсько-українських козацьких старшин другої половини XVII—XVIII ст. (Ономастика, геральдика, «генеалогія»).....	27
I. Питання змін в ономастиці	31
II. Проблеми геральдики.....	36
III. Проблемність «генеалогії»	38
Цікава звістка про греків у Харкові 60-х рр. XVIII ст.	42
Звернення грецьких купців до Харківської полкової канцелярії 5 квітня 1764 р.	47
Міжетнічні взаємини в Острогозькій провінції (1765–1779 рр.)	50

Розправа над військовополоненими мусульманами у Валках 1812 р.: видимі та приховані механізми конфлікту початку XIX ст.	61
1. Валки на початку XIX ст. (Імперія та провінційне містечко)	63
2. Мусульманські військовополонені в Слобідсько-українській губернії	65
Чому те сталося?	67
Як те сталося	69
Наслідки конфлікту.....	71
Проектування конфлікту.....	73

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ТРАДИЦІЯ

Козацька старшина слобідських полків XVII—XVIII ст.: «родинний клан» та досягнення соціального статусу	76
1. Батько турбується про сина	81
2. Турбота про дітей «родини»	90

3. «Дурные стороны старинного казацкого быта»	96
Висновки	102

Радикальна реформа і старий звичай (Князь Олексій Шаховський та реформування слобідських полків 1733–1735 рр.)	105
Вступ	105
Проблема «модернізації» та козацька традиційна автономія на початку XVIII ст.	109
Старий звичай у слобідських полках і питання «традиційної спільноти»	112
Потреба реформи, її початок і виконавці	116
Легітимізація реформи	123
Регуляризація служби	126
Атестація	130
Упорядкування фіскальної системи	132
Бюрократизація управління та обмеження старшинських повноважень	135
Ставлення старшин до модернізаційних заходів	137
Російська модернізація та проблемислобідської козацької автономії	139

Щербінінська комісія та скасування слобідських полків 1762–1764 рр.	141
---	-----

ПЕРСОНАЛІ ТА ІСТОРИОГРАФІЯ

Сумський полковник Герасим Кондратьєв	158
---	-----

ALTERA PATRIA. Нотатки про діяльність Івана Сірка на Слобідській Україні	174
Розділ 1. Іван Сірко та «боротьба метафор»	174
Розділ 2. Місце народження Івана Сірка	193
Розділ 3. Чи перебував Іван Сірко на Слобожанщині до 1664 року?	199
Розділ 4. Коли й чому з'являється Іван Сірко на Слобідській Україні?	205
Розділ 5. Як почалися і продовжуються суперечки серед істориків про харківське полковництво Івана Сірка?	208
Розділ 6. Які події в Харківському полку пов'язані з полковникуванням Івана Сірка?	213
Розділ 7. Іван Сірко, харківське полковництво та похід на Крим 1667 року	217

Розділ 8. Як і чому Іван Сірко покинув Слобідську Україну 1668 року?	221
Розділ 9. Сім'я Івана Сірка.....	229
Розділ 10. Чи треба ставити в Харкові пам'ятник Іванові Сірку? (Лірично-публіцистичне закінчення)	238
Післяслово, чи розповідь про шлях до цих нотаток	241
Федір Хомич Краснокутський — представник старшинського прошарку слобідських полків XVIII ст.	244
Ілля Іванович Квітка — малознаний історик XVIII—початку XIX ст.....	256
Родина та її вплив.....	263
Біографія Іллі Квітки	269
Загальні зауваження про історичні погляди Іллі Квітки	273
Історія «Малої Росії».....	275
Замітки про преосвященного Йоасафа та родовід Горленків.....	279
Модель історії Слобідської України.....	282
Висновки	288
ЖІНОЧА ІСТОРІЯ	
Жіноче вбрання як засіб ідентифікацій у Харківському намісництві 80–90-х рр. XVIII ст.	290
I. «Вбрання» чи «одяг»?	292
II. Вбрання й соціальне виокремлення.....	294
III. Вбрання «новизни» та «старовини»	298
IV. Вбрання та статеві ідентифікації	300
V. Вбрання як етнічна прикмета.....	301
VI. Вбрання як вікова прикмета	301
Замість висновку	303
Девіантна поведінка жіноцтва у 80–90-х рр. XVIII ст. (за матеріалами повітових судів Харківського намісництва).....	304
Жінка та алкоголь	308
Сімейні відносини	311
Стосунки «чоловік — жінка» та девіації	317
Вплив статевих стосунків на поведінкові стереотипи	322
Жінка та злочини	326
Лайка як форма з'ясування стосунків	329
Девіація та народна «набожність»	334
Соціальне тло жіночих девіацій.....	336
Висновки	337

ХАРКІВ

Харків як патріархальне село: кілька роздумів про образ міста.....	340
Вступні уваги	340
Проблематика «традиційного» міста	345
1) Місто на кордоні.....	345
2) Торговий осередок.....	347
3) Образ ученості	349
4) Образ Харкова в Г. Квітки-Основ'яненка	350
5) Між університетом і базаром.....	351
Вплив «села» на український рух у Харкові XIX—початку XX ст. та створення образу міста.....	353
РЕЗЮМЕ	360
SUMMARY.....	363
Список основних скорочень	366
Бібліографічна довідка	367
Іменний покажчик	371
Географічний покажчик.....	393